

Jegyzet

- (1) Bruner, J. (1974): *Új utak az oktatás elméletéhez*. Gondolat, 20–21.
- (2) Bruner, J. (1975): A perceptuális készenlétről. In: Marton L. Magda (szerk.): *A tanulás szerepe az emberi észlelésben*. Gondolat.
- (3) Bruner, J. (1974): *Az oktatás folyamata*. Tankönyvkiadó. Bruner, J. (1968): *Új utak az oktatás elméletéhez*. Gondolat.
- (4) Bruner, J. (1983): *Child's Talk: Learning to Use Language*. Oxford University Press.
- (5) Bruner, J. (1986): *Actual Minds, Possible Words*. Harvard University Press, Cambridge – London. Bruner, J. (1990): *Acts of Meaning*. Harvard University Press. Az irányzatot bemutatja: László János – Thomka Beáta (2001, szerk.): *Narratívák 5., Narratív pszichológia*. Kijárat.
- (6) A Bruner által képviselt pszichológiai hagyományok történeti beágyazottságáról lásd Pléh Csaba (2002): *A lélektan története*. Osiris.
- (7) In: *Az oktatás kultúrája*, 113.
- (8) A kultúra fogalmairól lásd Williams, Raymond (1998): Kultúra. In: Wessely Anna (szerk.): *A kultúra szociológiája*. Osiris – Láthatatlan Kollégium.
- (9) Mint kezdetben például az etológia, később a szociobiológia, illetve újabban az evolúciós pszichológia.
- (10) In: *Az oktatás kultúrája*, 151.
- (11) Bruner, J. (2001): A gondolkodás két formája. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5., Narratív pszichológia*. Kijárat.
- (12) Bruner, J. – Lucariello, J. (2001): A világ narratív újrateremtése a monológban. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5., Narratív pszichológia*. Kijárat.
- (13) Bruner, J. (1991): The Narrative Construction of Reality. In: *Critical Inquiry*, 18.
- (14) Az intencionális értelmezésről lásd Dennett, Daniel (1998): Szövegek, emberek és más készítmények értelmezése. In: *Az intencionalitás filozófiája*. Osiris – Gond.
- (15) Lásd Pléh Csaba (1998): A narratívumok mint a pszichológiai koherenciateremtés eszközei. In: uő.: *Hagyomány és újítás a pszichológiában*. Balassi.
- (16) Lásd Luhmann, Niklas: (1998): A konstruktivizmus megismerésprogramja és az ismeretlenül maradó realitás. In: uő.: *Látom azt, amit te nem látsz*. Osiris–Gond.
- (17) In: *Az oktatás kultúrája*, 112.
- (18) A kötet által használt fordítás: „spirális tananyag”.
- (19) In: *Az oktatás kultúrája*, 112.

Bruner, Jerome (2004): *Az oktatás kultúrája*. Gondolat, Budapest.

Tófalvy Tamás
BTK, PTE

Iskolák, felekezetek, kurzusok

Karády Viktornak Magyarországon 1997-ben jelent meg az első könyve „Zsidóság, asszimiláció és polgárosodás” címmel. (Nyomában vita alakult ki a BUKSZ folyóirat hasábjain.) Ugyanabban az évben közreadott másik kötete 12 tanulmányt tartalmaz az 1867–1945 közötti magyarországi iskolarendszerről és a felekezeti egyenlőtlenségekről.

Karády Viktor 1956-ban, 20 éves korában külföldre távozott, bécsi egyetemi tanulmányai után a párizsi Sorbonne-on angol nyelvből és szociológiából diplomázott, majd demográfiából tudományos fokozatot szerzett. A Sorbonne-on a 20. századi európai társadalomtudomány egyik legnevesebb alakjának, a szociológus, politológus, filozófus és közgazdász *Raymond Aronnak* az asszisztense, és mellette határozta el, hogy történeti statisztikus lesz. 1968-tól az ugyancsak neves szociológus, a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődését, a kultúra és iskolázás szociológiáját vizsgáló *Pierre Bour-*

dieu intézetének munkatársa, 1983-tól a Nemzeti Tudományos Kutató Központ (CNRS) tudományos igazgatója. Több európai és tengerentúli egyetem előadója, és 1993-tól a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. Az 1990-es évektől a budapesti Közép-Európa Egyetem professzora a történelemtudományi tanszéken.

Fokozódó tudományos tevékenységére jellemző, hogy – az alkalmi és újságcikkeket, a recenziók jelentős részét, a konferenciákon elhangzott előadásokat, interjúkat nem számítva – tudományos kutatásokra támaszkodó, kétszázat meghaladó publikációinak több mint fele az 1990 utáni évekből származik, de ezek is jórészt idegen nyelveken jelentek meg. Az utóbbi években nagyrészt olyan magyarországi és közép-európai társadalomtörténeti kérdésekkel foglalkozik, mint a polgárosodás, az értelmiségi elit és annak rekrutációja, bevonva vizsgálódási körébe a felekezeti tagolódást is.

Munkásságának legfőbb jellemzője a kvantitatív módszerek kiterjedt alkalmazása. Kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a hivatalos statisztikai adatoknak, minden bizonnyal az empirikus szociológiai tudomány megalapítójának tartott *Emile Durkheim* hatásának (is) köszönhetően, aki szerint a statisztikai információk birtokában lehet eljutni a társadalmi jelenségek, a „kollektív lélek” állapotának, okainak felderítéséhez. Hangot ad annak a véleményének: jó lenne, ha a magyar társadalomtörténészek előnyben részesítenék ezt a módszert és kiaknáznák az Európában egyedülállóan gazdag, pártját ritkító magyarországi történelmi statisztikai adatforrásokat és szakirodalmat a 20. század derekáig.

Az alábbiakban ismertetendő kötet tanulmányainak többsége megjelent magyarul az 1990-es években, itt azonban javított formában vagy kiegészítésekkel szerepel. Kisebbség részük angol vagy francia nyelvű publikációk fordított vagy átdolgozott szövegváltozata. A kötet végén közölt bibliográfiából kitűnik, hogy a könyv anyaga iskolázás-történeti munkáinak valójában csak kis töredéke. A szerző szerint csak az empirikus megalapozottságú (legtöbbször társadalomstatisztikai tényanyagra épített) tanulmányok kerültek be: a hazai történelemkutatásban eddig fel nem használt forrásokból gyűjtött adatokat igyekeznek asztalra tenni. Kimaradtak az elméleti jellegű vizsgálódások. A legtöbb tanulmány történeti statisztikai adatokon kívül levéltári kutatásokra is támaszkodik. Akadt olyan dolgozat, melyre reagált a szakirodalom, a tekintélyes iskolatörténeti és iskolaszociológiai kiadvány azonban az elmúlt években nem kapott tudományos jelentőségéhez méltó ismertetést. Ezért a következőkben – ha megkésve is – megkíséreljük bemutatni a könyv lényegesebb tartalmi elemeit.

A kötet csaknem harmadát betöltő első fejezet leghosszabb tanulmánya általánosságban foglalkozik a hazai történeti szociológiai irodalomban figyelmen kívül hagyott felekezeti tényező jelentőségével. Szövegközi táblákkal dokumentálva tájékozódhatunk többek között az érettségizők és egyetemi hallgatók, a férfi népesség műveltségi mutatóinak főbb vallások (katolikus, református, evangélikus, zsidó) szerinti százalékos megoszlásáról különböző időpontokban. Az osztályisméltók és a legjobb érdemjegyet szerzett diákok adatai alapján megállapítja a zsidók és evangélikusok sikeresebb szereplését az elemi iskolások és az érettségizők körében. Kimutatja azt is, hogy az evangélikus iskolahálózat több mutató alapján is fejlettebb volt a másik három felekezeténél. Tájékozódhatunk a zsidó magániskolák (héder, jesiva) fontos szerepéről, melyek gyakran elvonták a zsidó tanulókat a nyilvános iskoláktól.

Foglalkozik a tanulmány a protestáns középiskolák minőségi és mennyiségi túlfejlesztésével a 19. században, és megállapítja a katolikus egyházi – kiváltképpen a legnagyobb piarista és cisztercita – középiskolák nyitottságát a másvallású diákokkal szemben. Megtudhatjuk azt is, hogy a *Pázmány Péter* alapította – a későbbiekben a fővárosba került – mindvégig katolikus jellegű tudományegyetemen kívül a protestáns egyházak nyomására és nekik tett gesztusként jött létre az 1910-es években két másik egyetem Debrecenben és Pozsonyban.

A következő, rövidebb tanulmány a nők szerepét és arányát – valójában tehát a nemi egyenlőtlenséget – vizsgálja az érettségizők és első éves egyetemi hallgatók, azonkívül a

Szegedi Polgáriskolai Tanárképző Főiskolán végzetek részletesebb adatai alapján is. Táblázatos összeállításokból megismerhetjük a budapesti tudományegyetem hallgatóinak társadalmi és kulturális jellemzőit, a magyar anyanyelvű budapesti egyetemi hallgatók nyelvismeretét és az egyéb egyetemi karok első évfolyamára beiratkozottak megoszlását az érettségi eredmények és életkoruk szerint részletezve.

A kötet több tanulmánya foglalkozik a magyarországi zsidóság túliskolázásának kérdésével, melynek mértékét, társadalmi hátterét több oldalról is körüljárja. Felekezetenkénti iskolázottsági és műveltségi adatokkal dokumentálja a túliskolázás mennyiségi és minőségi jelzőszámait, bemutatja az átlagos torna- és latinjegyeket, majd pedig a túliskolázás szociológiai értelmezését adja. A népességben 5 százalékot képviselő zsidóság mellett a 6–7 százaléknyi evangélikusok – a többségi katolikusok és reformátusokhoz képest peremhelyzetben lévő két felekezet – túliskolázását elemi iskolai hálózatuk megszilárdításának és középiskolai hálózatuk viszonylagos túlfejlettségének tulajdonítja. (Ez egyben az evangélikus németek viszonylagos túliskolázásával is kapcsolatos.)

Fáradtságos aprómunkával feldolgozott adatokat közöl a szerző a tantárgyak szerinti teljesítmény-különbségekről fővárosi és vidéki középiskolákban felekezetek szerint, vagy például a jászberényi gimnázium diáksága körében a felekezeten kívül születési hely és a családnév nemzeti jellege szerint is. A legtöbb tárgyban a nem katolikusok jobban szerepeltek, mint a katolikusok, a legtöbb óraszámban tanított főtárgyak közül a zsidó diákság fölénye németben és magyarban rendre meghaladta, latinban is megközelítette a matematikában és fizikában mért szintet. Vagyis a zsidók előnye inkább azokban a tárgyakban jelentkezett, amelyekben a teljesítmény nem „veszülteget” tehetségnek tulajdonítható, hanem kulturálisan kifejlesztett és társadalmi helyzetből fakadó készségeknek. (Az 1910 körüli adatok szerint például a magyarországi zsidóság 68 százaléka tudott egy vagy több „kultúrnyelvet” a 19 százalékos országos átlaggal szemben)

A zsidó túliskolázás társadalmi körülményeivel foglalkozó tanulmányból megtudjuk, hogy az 1938-as, első zsidótörvény után is tovább nőtt a magyar zsidóság tanulási kedve, a piarista gimnáziumokban még 1942/43-ban is tanultak zsidó diákok, és a holokausztot túlélő zsidó fiatalság tanulási kedve megközelítően ugyanolyan magas maradt, mint korábban. A zsidók aránya az összes diákságon belül valójában demográfiai tényezőkkel – születéskorlátozással és lélekszámuk csökkenésével – magyarázható. („A malthuziánus termékenységi stratégiák sokkal gyorsabban terjedtek el a zsidók, mint a keresztények között.”)

Némileg meglepésztő, hogy a könyv 11. oldalán Karády „1939-ben a középiskolákra is kiterjesztett numerus clausus”-ról ír, ami azt a tévhitet keltheti az olvasóban, hogy az 1920-ban hozott törvény két évtizeden át érvényben volt, és azt a törvényhozás 1939-ben kiterjesztette. Valójában az 1920. évi XXV törvényt az 1928. XIV tc. módosította, s így annak jogi hatálya megszűnt. Bár a numerus clausus törvény igyekezett korlátozni a zsi-

A zsidó túliskolázás társadalmi körülményeivel foglalkozó tanulmányból megtudjuk, hogy az 1938-as, első zsidótörvény után is tovább nőtt a magyar zsidóság tanulási kedve, a piarista gimnáziumokban még 1942/43-ban is tanultak zsidó diákok, és a holokausztot túlélő zsidó fiatalság tanulási kedve megközelítően ugyanolyan magas maradt, mint korábban. A zsidók aránya az összes diákságon belül valójában demográfiai tényezőkkel – születéskorlátozással és lélekszámuk csökkenésével magyarázható. („A malthuziánus termékenységi stratégiák sokkal gyorsabban terjedtek el a zsidók, mint a keresztények között.”)

dóság felső iskolai továbbtanulását, de maga Karády írja azt is, hogy *Klebelsberg Kunó* kultuszminiszter – a magyar művelődés érdekében a 20. században a legtöbbit és legeredményesebben fáradozó politikus – az egyetemi hatóságok ellenében is lehetővé tette a kiváló képzettségű zsidó fiataloknak a továbbtanulást.

Külön tanulmányban foglalkozik Karády Viktor a numerus clausus és a zsidó értelmiség kérdéskörével. *Vázsonyi Vilmos* emlékének szentelt munkájában, aki 1917/18-ban zsidó vallású ügyvédként az igazságügyi és választójogi törvény előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszter volt, megállapítja, hogy a numerus clausus törvény a „kultúraipar”-ban (a könyvkiadás és sajtó területén) és az ügyvédi kamarákban kevésbé érezte hatását. A törvény utóéletének taglalása során túlzásnak tűnik az a beállítás, hogy a „fordulat éve” után a zsidó származása hírhedt „négyes fogat” (*Rákosi, Gerő, Révai, Farkas*) uralma alatt – Karády fogalmazása szerint – a polgári (értsd: zsidó) elemek felváltása „népi káderekkel” az 1948 ősztől számítható moszkvai antiszemita kurzus hatása alatt a hazai zsidóság ellen irányult volna. A proletárdiktatúra kezdettől fogva érvényesült, sőt időnként és helyenként erősödött osztályharcos törekvése a polgári rétegek – ide értve a „kulákság”-ot is – kiiktatására legalább annyira sújtotta a magyarságot, mint a maradék zsidóságot.

Nem hagyható említés nélkül a szerzőnek az a szemléletmódja sem, amely az 1989/90-es politikai fordulat utáni szabadabb légkörben bizonyos szélsőséges körökben előforduló egyes jelenségeknek és megnyilatkozásoknak olyan jelentőséget tulajdonít, hogy „Vázsonyi Vilmos háborúja a numerus clausus szellemisége ellen még ma sem veszítette el aktualitását”. Gyakran érkeznek hírek valóban súlyos antiszemita atrocitásokról olyan európai országokból, ahol korábban nem volt numerus clausus törvény.

Statisztikai adatokkal gazdagon alátámasztott, rendkívül alapos képet fest Karády Viktor a félévszázados középiskolai elitképzés intézményrendszeréről: a klasszikus gimnáziumok hálózata a 19. század végén nagyobb volt, mint a gazdaságilag jóval fejlettebb Franciaországban. Megismerjük a diákság felekezet és társadalmi rétegek szerinti összetételét, a budapesti elsős és nyolcadikos középiskolások érdemjegyeit néhány tantárgyből, felekezet és születési hely szerint is részletezve.

Egy másik tanulmány a budapesti egyetemek hallgatóit vizsgálja a századfordulón szakok és születési hely szerint, valamint felekezeti és etnikai megoszlásban – ha vitára is adhat okot a nemzetiségnek névelemzés alapján való meghatározása. A továbbiakban azt mutatja be, hogy a numerus clausus időszakában hol és milyen szakokon folytatta tanulmányait a magyarországi diákság a szomszédos Ausztria és Csehszlovákia, valamint a nyugat-európai országok (nagyobbrészt Német-, Francia-, Olaszország, Svájc) egyetemein és főiskoláin.

Utoljára említjük – de nem utolsó sorban – azt a szélesebb értelemben vett művelődéstörténeti tanulmányt, amely a magyar iskolarendszer szakértelmiségi elitképző intézményét, az 1893-ban alapított és 1950-ig fennállt Eötvös Kollégiumot mutatja be összehasonlítva – a magyarországi iskolarendszerben érvényesült erős német hatás ellensúlyozására, a mintaképül szolgált, nála mintegy száz évvel idősebb – párizsi École Normale Supérieure-rel. Megismerjük a két intézmény szervezeti felépítését, helyét az iskolai és társadalmi hierarchiában, és működési módját. Tájékozódhatunk az intézmények hallgatóinak megoszlásáról az apa foglalkozása szerint, megismerjük az Eötvös Kollégium hallgatóinak vallásonkénti megoszlását – csaknem negyedrészüik evangélikus volt! – alig akadt köztük zsidó, annál több a német, és főként szláv és más családokból származó. Megállapítja Karády azt is, hogy a századfordulón a fővárosi egyetemi hallgatók legalább kétharmada idegen („allogén”) származású volt.

Karády Viktornak a magyarországi iskolázásnak a kiegyezéstől a múlt század közepével határolt csaknem százéves intézményrendszerét s annak működését, a diákságot a sokoldalú kvantitatív elemzés eszközeivel bemutató tanulmánykötete – a szerző mennyiségi-leg is impozáns gazdagságú szakirodalmi tevékenységével együtt – a magyar társadalom-

tudomány, azon belül elsősorban a történeti szociológia kiemelkedő színvonalú, maradó értéke – ha akadnak is benne vita kiváltására alkalmas megállapítások, nem kellően megalapozott, így további kutatásokra ösztönző általánosítások és a felvonultatott számadatok tengernyi sokaságában szinte elkerülhetetlen elírások (például Magyarország népessége az 1910-es években Horvátországgal együtt, nem pedig nélküle közelítette a 21 milliót). Mesterei a francia társadalomtudomány 20. századi legnagyobbjai között vannak, az utóbbi évtizedekben eléggé egyoldalúan túlnyomórészt az angolszász, főleg amerikai tudomány irányában való tájékozódással szemben. Nem vonhatta ki magát a 20. századi történettudományban új csapásokat vágó francia Annales-iskola hatása alól sem. Ilyen tudományos háttérű szellemi környezetben szakképzett demográfusként és szociológusként hiteles számszerű adatokra alapozza a 19–20. századi társadalmi jelenségeket lelkiismeretesen, aprólékos gondolat elemző társadalomtörténeti és történeti szociológiai tanulmányainak sorát, különös figyelmet szentelve a társadalmi élet felekezeti sajátosságaira

Mindig alapvetően a hivatalos statisztikai és egyéb számszerű adatokra támaszkodva, kvantitatív módszerrel építi fel tanulmányait. A legnagyobb elismeréssel nyilatkozik Magyarország 1945 előtti statisztikai rendszerének Európában szinte egyedülálló részletezettségéről, ami különösen nagyra értékelendő az első világháború előtti Európának vallásilag és nemzetiségileg talán legvegyesebb – felekezetiileg a mai határok között is egyik legkevertebb – államában. Sajnálatos, hogy a hazai társadalomtudomány nem használja ki ezt a szerencsés adottságot, s alig mutat érdeklődést a társadalom felekezeti tagolódása iránt. Példaképpen említhető, hogy a Statisztikai Szemle első négy évtizedében, az 1923-tól megjelent több mint háromezer cikk közül alig több mint tíz foglalkozott a népesség vallási megoszlásával – a zsidóságot érintő néhány közleménnyel együtt, melyet kihagytak a folyóirat repertóriumából. Ezek szerzője a 20. század első felének egyik legjelesebb demográfusa – akit Karády Viktor némi túlzással „szélső jobboldali statisztikus”-ként említ könyvében – *Kovács Alajos* ismertette cikkeiben a zsidóságra vonatkozó statisztikai adatokat, de nehezen sorolható a kifejezetten szélső jobboldali *Bosnyák Zoltán*, *Kolozsváry Borcsa Mihály*, a fajbiológus akadémikus *Méhely Lajos*, nevével jellemezhető tollforgatók közé. Statisztikai szaktudományos cikkein túlmenően politikai mozgalmakban nem vett részt.

A zsidóságnak az ország gazdasági és kulturális életében elfoglalt helyét kimutató statisztika ismeretében, az arányukat túlzottnak tartó, ellene hangulatot keltő, s azok radikális megváltoztatására uszító szélső jobboldali törekvések visszahatásként a század derekától teljesen kiiktatódott a hivatalos közgondolkodásból a vallás mint a társadalom életének tényezője. Az emberi szabadságjogok jakobinus értelmezéséből fakadó ideológiát elfogadva, a népszámlálások évtizedekig nem tudakolták az állampolgárok vallási hovatartozását – ily módon is dokumentálva a társadalom egységét. Ennek a szemléletmódnak az eredményeképpen a *II. József* uralkodása alatt végrehajtott első magyarországi népszámlálás településenkénti adatait 1960-ban közreadó statisztikai kiadvány mellőzte a zsidókra vonatkozó adatok közlését – megcsönkítva ily módon az értékes történeti forrást is.

Az 1970-es évek statisztikai kiadvány-sorozatában megjelentek ugyan az egyházi (felekezeti) anyakönyvek településenként részletezett adatai a születésekről, halálozásokról és házasságkötésekről 1828-tól a század végéig, lehetőséget nyújtva ezzel a 19. századi népmozgalom jobb megismeréséhez, de az elmúlt évtizedekben alig akadt vállalkozó ezek feldolgozására az öröndetesen szaporodó helytörténeti munkákban.

Ennél is sajnálatosabb, hogy az elmúlt évtizedek talán legnagyobb szabású tudományos vállalkozása, Magyarország történeti statisztikai helységnévtára is mellőzi a felekezeti adatok közlését. A 19 megyéről megjelent kötet bemutatja a községekről a legfontosabb tudnivalókat: a helységek névváltozásait évszázadokra visszamenőleg, a külterületi részek elnevezését, a területi és közigazgatási változásokat, az egyházi és állami anyakönyvezési helyeket s a népesség számának alakulását a 18. század végétől, 1880-tól anyanyelvi (nemzetiségi) megoszlásban is. Mindezek feltárásával a kiadvány-sorozat

minden bizonnyal alapvető kézikönyvül fog szolgálni a hivatalos szervek és a kutatók számára éppúgy, mint a honismeret iránt érdeklődőknek. Nem tartalmazzák azonban ezek a nélkülözhetetlen kiadványok a települések lakosságának vallási megoszlási adatait, pedig azok a különböző egyházi forrásokban régibb idő óta föllelhetők, mint a világi kormányzati, népszámlálási szerveknél. Ez a körülmény megnehezíti a jövőbeni kutatók munkáját, ha esetleg lenne majd érdeklődés a múlt idők társadalmi életének felekezeti szempontokat is figyelembe vevő feltárására.

Az egyébként felbecsülhetetlen értékű kiadványsorozatnak ez a hiányossága mindenképpen jelzi, mennyire kiiktatózott a hazai társadalomtudományi közgondolkodásból és kutatásból a vallási felekezetek szerepe iránti érdeklődés. Annál inkább értékelendő Karády Viktornak, a 20. századi európai társadalomtudomány legnagyobbjai tanítványának kiemelkedően magas színvonalú munkássága, aki elmélyülten foglalkozik ezekkel a kérdésekkel. Ha a történettudomány újabb irányzatainak némelyike nem is preferálja a kvantitatív eljárások alkalmazását, a történeti demográfiában és szociológiában ez a tudományos módszer mindig nélkülözhetetlen marad. Ez talán nagyobb szellemi erőfeszítést kíván nemcsak a kutatótól, hanem az olvasótól is. Karády munkáinak olvasását bizonyára megnehezíti stílusának tömörsége és az idegen eredetű tudományos szakkifejezések (például prozopográfia, allogén stb.) talán a kelleténél gyakoribb használata, bár voltak (és ma is vannak) olyan történeti munkák, amelyek közel állnak a szépirodalomhoz. A tudomány feladata azonban elsősorban nem a szórakoztatás, hanem a valóság megközelítően hiteles feltárása. Karády Viktor tudományos munkássága nagy nyeresége a magyar társadalomtudománynak, s még nagyobb lenne a nyereség, ha minél több olyan olvasója akadna, akik indíttatást kapnának munkájának folytatására, egyes következtetéseknek, megállapításainak esetleges helyesbítésére, kiegészítésére, vagy éppenséggel cáfolatára. A tudomány mindig az elődök munkáira támaszkodva halad előre, s a tudományos munkák akkor töltik be szerepüket, ha túllépve rajtuk, az utókorban meghaladják őket.

Karády Viktor (1997): *Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon (1867–1945)*. Replika Kör. Budapest.

Kápolnai Iván
társadalomtudományi szakíró

A vajdasági magyarok kétnyelvűsége a pszichológus szemével

Göncz Lajos az Újvidéki Egyetem Pszichológia Tanszékének rendes tanára, a Pécsi és a Veszprémi Egyetemek Doktori Iskoláinak oktatója, a kétnyelvűség kutatás nemzetközileg elismert szakértője. Tanulmánykötete a vajdasági magyar közösség kétnyelvűségének pszicholingvisztikai (nyelvpszichológiai) vizsgálatát célul kitűző, 1998 és 2003 között publikált munkáit tartalmazza.

A tanulmányok nagy része a 20. század végén a Kárpát-medencében kisebbségben élő magyarok nyelvi világának feltárására irányuló kutatások eredményeit foglalja össze. A kötet négy fejezetből áll: a rendkívül olvasmányos, a szerzőre jellemző alaposággal megírt első rész a kétnyelvűség pszichológiáját hozza emberközelsébe: biztosítja a kötet tanulmányainak megértéséhez nélkülözhetetlen elméleti keretet, megvi-